

Оксана Резван

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри початкової, дошкільної та професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, Харків, Україна

ORCID: 0000-0002-7371-3605

E-mail: rezvanoksana1@gmail.com

РОЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ У ФАХОВІЙ СПРЯМОВАНOSTІ СТУДЕНТІВ

Анотація: Досліджено суть професійної мобільності як категорії соціології, психології та педагогіки; зосереджено увагу на ролі професійної мобільності у розумінні молоддю кар'єрної реалізації; визначено основні мотиви побудови кар'єри фахівцями. Схарактеризовано зміни у підходах до організації професійної підготовки у сучасних університетах, що мають забезпечувати мобільність студента у процесі навчально-практичної діяльності. Зроблено висновок про значущість професійної мобільності для фахової спрямованості студентів.

Ключові слова: професійна мобільність, професійна спрямованість, кар'єра, професійні домагання, адекватність, університет, студенти.

Oksana Rezvan

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Primary, Preschool and Professional Education of Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovoroda, Kharkiv, Ukraine

E-mail: rezvanoksana1@gmail.com

THE ROLE OF PROFESSIONAL MOBILITY IN THE PROFESSIONAL ORIENTATION OF STUDENTS

Abstract: The essence of professional mobility as a category of sociology, psychology and pedagogy is explored. The focus is put on the role of professional mobility for understanding of career development by young people and the main motivations for building a career by professionals are defined. Changes in the approaches to organization of professional training at modern universities are described, which should ensure student mobility in the process of educational and practical activity. A conclusion is made about the importance of professional mobility for the professional orientation of students.

Key words: professional mobility, professional orientation, career, professional demands, adequacy, university, students.

© Оксана Резван, 2018

An extended abstract of a paper on the subject of:

“The role of professional mobility in the professional orientation of students”

Problem setting. *The pragmatism of the generation of young and future professionals causes a change of the classical professional position from the one that was considered to be socially acceptable and assumed orientation to work in one collective body during almost the entire work path, to a professionally mobile position, oriented primarily to meet personal needs, with the change as a place of work as well as the profession as a whole depending on the recognized necessity and benefits. Consequently, the study of professional mobility as a category that should enter into the circulation of scientific approaches to modernization of the process of training professionals is becoming relevant and timely.*

Recent research and publications analysis. *Professional mobility is the subject of study of researchers in sociology, psychology, and more recently in pedagogy. The most important works on the problem of professional mobility are the researches of Sorokin P., Guzman K. Choi, Heuvel M., Demerouti E., Bakker A., Schaufeli W., Zier E., Primya R. and others. Scientists explore various aspects of professional mobility. However, modern authors consider mobility not as a quality of a personality, but as a dynamics in the professional field. Observing the connection of such a dynamics with certain qualities of the personality, the researchers point to the relevance of "adaptability", "flexibility" and "employability" (the ability of a person to get a job and save it). As the most important skills and abilities needed by a person to realize such an ability as "employability," researchers call communicative skills and abilities, decision-making ability and teamwork skills. Adaptation of an employee is most frequently defined by foreign researchers as the quality, which is expressed in the ability to change, change the working position, successfully cope with the*

stress that arises in connection with these changes.

In the psychological aspect, professional mobility is considered as the ability and readiness of a person to master the new equipment and technology quickly and successfully, to acquire new knowledge and skills that provide effectiveness of the new career guidance activities. Sociologists divide professional mobility into horizontal (a transition of an individual or social object from one social position to another, which is located at the same level (social stratum), including the change of the place of residence) and vertical (a change of the social stratum in accordance with my new status.) In modern vocational education, professional mobility is distinguished in the socio-economic aspect (as a readiness and ability to adapt to changing market conditions) and professional aspect (as a readiness and ability rather quickly and successfully master new equipment and technology within the same profession and, if necessary, acquire adjacent and new professions, to make status moves in the space of the professional hierarchy).

Paper objective. *The purpose of this article is to study the role of professional mobility in the professional orientation of a modern student.*

Paper main body. *In the aspect of constant transformations in the modern economic space, it is important to change the approaches both to the personality of a professional and to the process of professional training. In view of a general tendency of the students to combine work and study, a modern university should create such conditions that a future professional will be able to receive training in full-time and distance education. Understanding the role of communication in the development of any economic project the university should*

focus on organization of such conditions in which will enable students, firstly, to understand the value of communication in the profession, and, secondly, learn to create, maintain and use these connections in the professional life. Since each profession in the modern society is constantly changing and new professions are distinguished, a young professional's commitment to one profession can not be considered as a norm. On the contrary, the right tendency from the point of view of the present day is the tendency to change the profession taking into account the requirements of the environment. Therefore, it is important to focus students on the activities of seeking information about the options for the development in the profession, innovative trends in it, motivation to self-awareness of possible ways of professional self-realization). The process of forming the students' professional mobility correlates with the problem of normalization of their demands in the profession, the adequacy of determining the ways of building a career

since the vast majority of future professionals are oriented not only on realization in the profession but on building a career as a means and the result of such a realization. Taking the above into account, universities become institutions for forming real professional demands of the students through education in the processes of career development of young people and a platform for employers' advertising.

Conclusions of the research. Professional mobility is a significant factor in the professional orientation of future professionals. At the same time, the concept of professional orientation should be modernized and understood as readiness and desire to fulfil themselves in a professional environment, taking into account the requirements of this environment and society as a whole; formation of the awareness as for the need to change qualitatively, possibly changing professional directions, to build a career on the basis of adequate professional demands.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Прагматизм покоління молодих та майбутніх фахівців обумовлює зміну класичної професійної позиції від такої, що вважалась соціально схвальною за умови спрямованості на роботу в одному колективі упродовж майже всього трудового шляху, до професійно мобільної, орієнтованої передусім на задоволення особистісних потреб, зі зміною як місця роботи, так і фаху в цілому залежно від усвідомленої необхідності та вигоди. Отже, актуальним та сьогочасним стає дослідження професійної мобільності як категорії, що має увійти до обігу наукових підходів для осучаснення процесу підготовки фахівців.

У наукових дослідженнях професійна мобільність визначається як психологічна готовність до зміни професії та причини, що дозволяють чи не дозволяють зламати традиційний стереотипи професійної поведінки. В психологічному аспекті професій-

на мобільність розглядається як здатність і готовність особистості достатньо швидко й успішно оволодівати новою технікою і технологією, набувати нових знань і вмінь, що забезпечують ефективність нової професійної діяльності.

Соціологи поділяють професійну мобільність на горизонтальну (перехід індивіда чи соціального об'єкта від однієї соціальної позиції до іншої, що знаходиться на тому ж рівні (соціальному прошарку), у тому числі пов'язаний зі зміною місця проживання; та вертикальну (зміна соціального прошарку згідно зі мною статусу). Вертикальна мобільність розрізняється як висхідна (соціальне переміщення вгору, в аспекті сьогодення йдеться про так звані соціальні ліфти, що дозволять молодій людині блискавично змінити власний соціальний статус й швидко обігнати щодо професійної позиції тих працівників, які є старожилами у професії) та спадна (соціальне переміщення вниз, що частіше за все пов'язане із певними життєви-

ми потрясіннями (інвалідність, втрата майна, а останнім часом – наслідки воєнних дій). Характеризуючи закономірності вертикальної мобільності, П. Сорокін зауважує, що, по-перше, цей тип мобільності має умови для реалізації у будь-якому суспільстві (тобто не існує повністю закритих соціальних прошарків), а по-друге, вертикальна соціальна мобільність в жодному суспільстві не відбувається без спротиву [7]. Ураховуючи зазначені умовиводи, маємо змогу додати, що особистість жодним чином не може нарікати на зовнішні обставини у разі, коли починає усвідомлювати власну стагнацію, навпроти, вона має ураховувати нові вимоги, сприймати їх як певне «сито», що тестує її на міцність щодо власної мотивації та здатності самозмінюватись. У дослідженні Л. Рибникової професійна мобільність обумовлена або зовнішніми умовами (відсутністю робочих місць, низькою заробітною платою, побутовою непорядкованістю) або усвідомленій потребі людини самозмінюватись – як реакції на зміни в соціумі [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Західноєвропейські та американські вчені, які досліджують у різних аспектах проблеми, пов'язані з професійною мобільністю, традиційно розглядають мобільність не як якість особистості, а як динаміку у професійній сфері, але, оскільки ця динаміка пов'язана з певними якостями особистості, вони використовують такі терміни, як «adaptability» (адаптація), «flexibility» (гнучкість) та «employability» (здатність людини влаштуватися на роботу і зберегти її) [12]. У якості найбільш вагомих навичок і вмінь, потрібних людині для реалізації такої здатності як «employability», дослідники називають комунікативні навички і вміння, здатність приймати рішення, вміння працювати у команді [8]. Адаптацію робітника зарубіжні вчені частіше за все визначають як якість, що виражається у здатності змінюватися, змінювати робочу позицію,

успішно долати стрес, що виникає у зв'язку з цими змінами [9].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Зауважуємо, що в умовах сучасного суспільства і ринкової економіки зміна місця, видів чи умов діяльності не лише не є негативним фактором, але навпаки, сприймається як сприятлива можливість для саморозвитку, самоосвіти і самовдосконалення. Для сучасної людини важливо бути підготовленою до життєдіяльності в умовах, що постійно й інтенсивно змінюються, у середовищі з високим ступенем непередбачуваності. Таким чином, безумовною є необхідність розгляду професійної мобільності не лише крізь зовнішні, а й крізь внутрішні фактори і особистісні якості.

Формулювання цілей статті. Метою статті визначаємо дослідження ролі професійної мобільності у фаховій спрямованості сучасного студента

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Останнім часом професійна мобільність знайшла широке відображення у педагогічних дослідженнях. Основоположним дослідженням у галузі кар'єри загалом та професійної мобільності зокрема можна вважати праці Е. Зеєра, в одній із яких науковець дає визначення професійній мобільності як готовності і здатності робітника до зміни виробничих завдань, що він виконує, до засвоєння нових спеціальностей чи змін у них, що виникають під впливом технічних і технологічних перетворень, тобто як ефективну адаптацію особистості до вимог професії. За думкою автора, у сучасній професійній освіті професійна мобільність розглядається у соціально-економічному – як готовність і здатність адаптуватися до мінливих умов ринку праці, та професіологічному – як готовність і здатність достатньо швидко і успішно засвоювати нову техніку і технології у межах однієї професії, при необхідності оволодівати суміжними і новими професіями, здійснювати статусні перемі-

щення у просторі професійної ієрархії – аспектах [3].

Низка науковців розглядає професійну мобільність як інтегровану якість особистості. Зокрема у праці Л. Вороновської досліджуване утворення визначається як інтегративна якість, яка поєднує в собі сформовану потребу особистості у змінах, актуалізовані когнітивні здібності і певні особистісні якості, а також знання і вміння, що визначають готовність до прийняття рішень у разі зміни завдань професійної діяльності, самоусвідомлення особистістю необхідності корекції професійного шляху на основі рефлексії [1]. Науковцем доведено, що значущості у формуванні професійної мобільності студентів у межах університетського середовища набувають спрямованість змісту професійної підготовки на усвідомлення студентами динамічності вимог до фахівців певної професії та шляхів реалізації в ній; їхнє залучення до професійної комунікації; забезпечення диверсифікації траєкторії професійної підготовки.

Цілком погоджуючись із таким баченням вирішення проблеми формування професійної мобільності у майбутніх фахівців, зауважимо про те, що в аспекті сучасного стану економіки як окремої країни, так і усього глобалізованого світу важливою стає зміна підходів як до особистості фахівця, так і до процесу професійної підготовки. Так, актуалізуємо увагу на тому, що сучасний студент стає все більш незалежним у виборі форм навчання. Зменшення фінансування освіти спричинило скорочення стипендіального фонду, а звідси виникла необхідність забезпечення умов для навчання тим студентам, які спрямовані самостійно сплачувати за контрактне навчання й працювати неповний робочий день. Отже, сучасний університет не має права забороняти поєднання праці та навчання, а має створити такі умови, щоб студент міг отримувати підготовку у межах очно-дистанційної освіти. Зважаючи на те, що розвиток будь-якого економічного проекту залежить від правильно ор-

ганізованої комунікації, фахову реалізованість можна розглядати як діяльність, що обумовлена цільовою комунікацією, а отже, студенти мають, по-перше, усвідомити цінність комунікативних зв'язків у професії, а по-друге, навчитись створювати, підтримувати їх й користуватись ними у професійному житті. Оскільки кожна професія у сучасному суспільстві постійно змінюється, а інформаційні та інноваційні перетворення спричиняють створення нових спеціальностей та спеціалізацій (іноді на межі двох або більше професій), не можна вважати нормою прихильність молодого фахівця одній професії. Навпаки, правильним з точки зору сучасності стає спрямованість на зміну спеціальності з урахуванням вимог середовища, а тому важливого значення набуває спрямування студентів на активність у пошуку інформації про варіанти розвитку професії, інноваційні тенденції у ній, мотивацію до самоусвідомлення можливих шляхів професійної самореалізації.

Процес формування професійної мобільності студентів корелює із проблемою унормування їхніх домагань у професії. Ми вже торкались зазначеної теми у працях [2; 5], де визначали обумовленість неадекватно завищених професійних домагань молоді сучасними тенденціями HR-менеджменту та суспільними новітніми течіями (нігілістичною поведінкою молоді внаслідок аномії; ейджизмом у межах ринку праці). Зокрема, було зроблено висновок про позитивну роль університетів у формуванні реальних професійних домагань студентів як інституцій просвітництва у процесах кар'єрного зростання молоді та платформи реклами працедавців. Однак наразі вважаємо важливим зосередити увагу на ролі професійної мобільності у розумінні молоддю кар'єрної реалізації, оскільки переважна більшість майбутніх фахівців є орієнтованою не просто на реалізацію у професії, а на вибудовування кар'єри як засобу й результату такої реалізації.

У можливостях кар'єрної реалізації професійна мобільність відіграє визначальну роль. Згідно з класифікацією Д. Сьюпера, серед чотирьох типів кар'єри (стабільної, звичайної, нестабільної та кар'єри з множинними пробами) [11] саме останні два типи можна вважати актуальними для сьогодення. Так, нестабільна кар'єра характеризується двома або декількома спробами професійного самовиявлення, причому кожна з цих спроб відбувається після тривалого періоду стабільності у професії. У кар'єрі з множинними пробами зміна професійних орієнтацій відбувається упродовж усього життя. Ураховуючи те, що у сучасному суспільстві людина стає все більш глобалізованою відповідно до вимог професій, а у межах кожної професії все частіше з'являються додаткові спеціалізації, можна вважати, що природна реакція особистості, пов'язана із спробою зайняти власну нішу у професійному середовищі, все частіше призводить до зміни або корекції фаху. Таку особистісну позицію щодо професії жодним чином не можна сприймати як зраду або легковажність, оскільки усвідомлюючи необхідність змін, людина не лише самовдосконалюється, але й самореалізується, якісно змінюючи професійні функції, більшою мірою пристосовуючи їх до вимог суспільства.

Зауважуємо, що спрямованість на кар'єру виявляють особистості, мотивовані на успіх, а не на уникнення невдач. За думкою Д. Мак-Клеланд, у працівників, орієнтованих на кар'єру, можна спостерігати три види мотивів. Передусім це мотивація прагнення до влади, за виявлення якої людина є енергійною, відвертою у

своїх думках та позиціях, не боїться конфронтації у відстоюванні власних поглядів. Другий мотив побудови кар'єри – прагнення до успіху – виявляється спрямованістю особистості довести до кінця розпочату справу. Кар'єрне просування для такої людини – лише спосіб досягнення результату праці. Мотив причетності до спільноти виявляють ті, хто більшою мірою схильні до включення у комунікації, для кого статус організації є більш значущим, аніж всі інші чинники кар'єрної самореалізації [10]. Зауважимо, що всі три мотиви визначають спрямованість особистості на професійну реалізацію, вказують на важливість професії у житті людини, а отже визначення та урахування зазначених мотивів у майбутніх фахівців, коли вони ще перебувають в студентському статусі, дає можливість вибудовування стратегії педагогічного впливу таким чином, щоб зазначені мотиви стали узгодженими із змістом освіти, ставали джерелом активності студента у його бажанні професійного самовиявлення.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Урахування вищезазначеного дозволяє зробити висновки щодо значущої ролі професійної мобільності у фаховій спрямованості майбутніх фахівців. При цьому поняття фахової спрямованості має бути осучаснене розумінням її як готовності та бажання реалізовуватись у професійному середовищі із урахуванням його вимог та суспільства в цілому; сформованості усвідомлення необхідності якісно змінюватись, можливо, змінюючи напрям фаху, будувати кар'єру на засадах адекватних професійних домагань.

Список літератури

1. Вороновська, Л. П. (2015) Актуалізація сучасної моделі майбутньої професії у процесі формування професійної мобільності студентів. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології*: зб. наук. праць. Херсон : видав. ПП «Олді-плюс», Вип. 1 (12). С. 11-14.

2. Гриньова, В.М., & Резван О.О. (2018) Кар'єрні домагання молодого фахівця: роль університетів у формуванні їхньої адекватності. *Новий колегіум*. Х.: «Колегіум», № 1. С. 40 – 45.

3. Зеер, Э. (2014) Многозначность феномена «мобильность» в профессиональном образовании. *Социально-*

профессиональная мобильность в XXI веке: сборник материалов и докладов международной конференции, Екатеринбург, 29-30 мая 2014 г. / под. ред. Г.М. Романцева, В.А. Копнова. Екатеринбург: Изд-во Рос. гос. проф.-пед. ун-та, С. 30-36.

4. Пріма, Р. (2008) Професійна мобільність фахівця як наукова проблема. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. №1. С. 127 – 132.

5. Резван, О.О. Рефлексія професійних домагань майбутнього фахівця. Матеріали X міжнародної практичної конференції 2013-2014". Педагогіка. Прага. Publishing Hous "Education and Science". С. 55 – 57.

6. Рыбникова, Л. И. Организация практического обучения в колледже как один из путей формирования социально-профессиональной мобильности специалиста [Електронний ресурс]. Режим доступа :<http://www.igpk.ru/default.asp?action=searchrc>

7. Сорокин, П.А. (1992) Человек. Цивилизация. Общество. М.: 544с.

8. Guzman K. Choi. (2013) The relations of employability skills to career adaptability among technical school students. *Journal of Vocational Behavior*. Volume 82. P. 199–207.

9. Heuvel M, Demerouti E., Bakker A., & Schaufeli W. (2013) Adapting to change: The value of change information and meaning-making. *Journal of Vocational Behavior*, Volume 83. P. 11–21.

10. McClelland, D. (1988) Human Motivation. Cambridge University Press.

11. Super, D. E. (1990). A life-span, life-space approach to career development. In D. Brown, L. Brooks & Associates (Eds.), *Career choice and development* (2nd ed., pp. 197-261). San Francisco: Jossey-Bass.

12. Towards European Higher Education Area. Communiqué of the Conference of the Ministers, responsible for Higher Education. Berlin. September.19. 2003.

References

1. Voronovs'ka, L. P. (2015) *Aktualizatsiia suchasnoi modeli majbutn'oi*

profesii u protsesi formuvannia profesijnoi mobil'nosti studentiv. [Actualization of the modern model of the future profession in the process of formation of students' professional mobility] Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnia, pedahohiky ta psykhologhii: zb. nauk. prats'. Kherson : vydav. PP «Oldiplius», Vyp. 1 (12). S. 11-14. [in Ukrainian].

2. Hryn'ova, V.M., & Rezvan O.O. (2018) *Kar'ierni domahannia molodoho fakhivtsia: rol' universytetiv u formuvanni ikhn'oi adekvatnosti*. [The career advancement of a young specialist: the role of universities in shaping their adequacy] Novyj kolehium. Kh.: «Kolehium», № 1. S. 40 – 45. [in Ukrainian].

3. Zeer, Je. (2014) *Mnogoznachnost' fenomena «mobil'nost'» v professional'nom obrazovanii*. [The ambiguity of the phenomenon of "mobility" in vocational education] Social'no-professional'naja mobil'nost' v XXI veke: sbornik materialov i dokladov mezhdunarodnoj konferencii, Ekaterinburg, 29-30 maja 2014 g. / pod. red. G.M. Romanceva, V.A. Kopnova. Ekaterinburg: Izd-vo Ros. gos. prof.-ped. unta, S. 30-36. [in Russian].

4. Prima, R. (2008) *Profesijna mobil'nist' fakhivtsia iak naukova problema*. [Professional mobility of a specialist as a scientific problem] Pedahohika, psykhologhiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu. №1. S. 127 – 132. [in Ukrainian].

5. Rezvan, O.O. (2014) *Refleksiiia profesijnykh domahan' majbutn'oho fakhivtsia*. [Reflection of Professional Claims of a Future Specialist] Materialy X mizhnarodnoi praktychnoi konferentsii 2013-2014". Pedahohika. Praha. Publishing Hous "Education and Science". S. 55 – 57. [in Ukrainian].

6. Rybnikova, L. I. *Organizacija prakticheskogo obuchenija v kolledzhe kak odin iz putej formirovanija social'no-professional'noj mobil'nosti specialista* [The organization of practical training in college as one of the ways of formation of social and

professional mobility of a specialist] [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu : <http://www.igpk.ru/default.asp?action=search> c. [in Russian].

7. Sorokin, P.A. (1992) *Chelovek. Civilizacija. Obshhestvo*. [The Man. Civilization. Society] M.: 544s. [in Russian].

8. Guzman K. Choi. (2013) The relations of employability skills to career adaptability among technical school students. *Journal of Vocational Behavior*. Volume 82. P. 199–207.

9. Heuvel M, Demerouti E., Bakker A., & Schaufeli W. (2013) Adapting to change: The value of change information

and meaning-making. *Journal of Vocational Behavior*, Volume 83. P. 11–21.

10. McClelland, D. (1988) *Human Motivation*. Cambridge University Press.

11. Super, D. E. (1990). A life-span, life-space approach to career development. In D. Brown, L. Brooks & Associates (Eds.), *Career choice and development* (2nd ed., pp. 197-261). San Francisco: Jossey-Bass.

12. Towards European Higher Education Area. Communique of the Conference of the Ministers, responsible for Higher Education. Berlin. September.19.2003.

Стаття надійшла до редколегії: 10.05.2018